

računajući ovamo samostane i zavode, koji u ferijama redovito priređuju duh. vježbe. Posebna centrala izradila je detaljni nacrt za organizaciju duh. vježbi po cijeloj zemlji.

I kod nas, osobito kod mladih, duh. vježbe nalaze mnogo razumijevanja. Ali do pravog razmaha ne mogu doći, dok ne budemo imali posebne za to uređene kuće. Družba Isusova ozbiljno misli podignuti kuću za duh. vježbe u Zagrebu. »Tvrđave katolicizma«, nazvao je bivši belgijski premijer baron de Broqueville te kuće. Želimo li, da i naša domovina što prije dobije takvu tvrđavu, iz koje će uvijek svježe u Kristu obnovljene energije izlaziti na sva polja katoličkog rada, pomozimo i molitvom i novčanim prinosima, da se ta želja i ostvari.

I. Kozelj D. I.

ISUSOVCI U HRVATSKIM ZEMLJAMA.

4. Isusovačka gimnazija u Požeگی.

Nastavak.

Prof. G. Valečić je prikazao u »Spomen-Izvještaju državne gimnazije u Požeگی g. 1927.« historijski razvitak požeške gimnazije. O tome čitamo na str. 8—15:

Turci su prema mirovnom ugovoru ostavili Slavoniju, a sad zavlada njom još veća »mrzost opustošenja«, jer su ostala pusta sela, opustošena polja i proriđeni gradovi. Mnogo valja uložiti truda i napora, da se zemlja oporavi od silnih nevolja dugotrajnoga rata. No Slavonija imade vrlo dobre gospodarske uvjete, i njeno oporavljenje bit će brzo i uspješno. Kao što prije turskog gospodstva, tako je i sad Požeга ostala u neku ruku središtem Slavonije. Požeга će iskoristi mir, naglo se pridici i dovinuti nekadašnjemu blagostanju, a ovo će joj blagostanje omogućiti da postane prvim slavonskim gradom. Sposobnost njenih sinova i povoljan stjecaj drugih izvanjih i unutarnjih prilika dovest će Požegu nakon nekoliko decenija do toga, da će postati i kulturnim stjecištem i žarištem Slavonije. To je pak Požeга mogla postići jedino onda, ako stvori najviši učevni zavod, koji je prema tadanjim prilikama bio uopće moguć u Slavoniji, a to je — gimnazija. I doista ta se gimnazija počinje stvarati, još, prije nego što je posve umukla bojna trublja, još prije nego što je cijela Slavonija oslobođena od Turaka. — To nas uvodi u pravu historiju požeške gimnazije.

a) Isusovci osnivaju gimnaziju u Požeگی.

A tko će osnovati požešku gimnaziju? Tko drugi nego oni, koji su prvi zamislili gimnaziju uopće, koji su okupili sve tadanje ljudsko znanje, koji se već kroz dva stoljeća pokazuju kao izvrsni pedagozi, a to su — članovi Družbe Isusove ili kako ih se jednom riječi naziva — Isusovci.³⁾ — Oni su tako reći jedini dosad sustavno proučili psihologiju spoznaje kod djece, oni će

prema tome biti i najsposobniji da djeci predaju svoje bogato znanje. Dosad su već osnovali veliki broj gimnazija u Njemačkoj i ostaloj zapadnoj i srednjoj Evropi, u njima su postigli velike uspjehe. U Hrvatskoj nijesu oni kao pedagozi nipošto »homines novi«, jer ih vidimo gdje već 1607. osnivaju u Zagrebu svoju gimnaziju, (na Katarinskom trgu), kojoj naskoro dodaju filozofsku i telošku akademiju. Iz toga njihova učevnog zavoda izlazi najveći dio tadanje hrvatske inteligencije. Isusovci dakle dolaze u Požežu s legitimacijom svojih zagrebačkih škola, koja će ih legitimacija bezuvjetno preporučiti. No osnivanje škola i uzdržavanje njihovo iziskuje mnogo sredstava. A otkuda ta sredstva? Providnost i sreća je htjela, da je isusovački red našao velikog dobročinitelja u osobi zagrebačkog kanonika, izabranog skradinskog biskupa i kanonskog vizitatora krajeva između Save i Drave i opata »abbatiae B. M. V. de Gotho (Kutjeva)« Ivana Josipa Babića. Taj dobi darovnicom kralja Leopolda I. staru cistercijsku opatiju kutjevačku 1689. Kako se njegova plemenita srca teško dojmila dugotrajnim ratom uzrokovana zapuštenosti i neukost slavonskoga žiteljstva, riješi se Babić i preda tu opatiju zagrebačkim Isusovcima, ali uz uvjet, da dohotke ove bogate opatijske upotrebe za širenje prosvjete u krajevima među Savom i Dravom.¹⁾ To učini 1698. i obavijesti o tom Isusovca u Zagrebu i kralja, koji potvrdi 1700. njegovu darovnicu. Iste godine 1698. stignu Isusovci u Požežu, gdje preuzmu posjede kutjevačke opatijske i nastane se kod »Kamenitih vrata u Požežju«, gdje osnuju prvu rezidenciju. Odavle će oni vršiti svoju kulturnu misiju ne samo u Požežju i njenoj okolici, nego i u čitavoj Slavoniji, kako im je to namijenjeno. Ove su se svoje uzvišene zadaće prihvatili svom dušom i velikom voljom. Tu su kod »Kamenitih vrata« osnovali i prvu gimnaziju. Težak je i mučan to bio posao, ako se uzme na um, da kroz vrijeme dvjestogodišnjega robovanja nije bilo u požeškoj okolini škola s kakovim možda sustavnim obučavanjem — kako smo to već gore spomenuli. Pitanje je, da li se mogla održati pučka škola i u samoj Požežju, osnovana nastojanjem fra Luke Imbrišinovića. Isusovci dakle moraju mladež, koja će iz Požeže i njene okolice pohađati njihovu gimnaziju, najprije pripraviti za gimnaziju, što će im zadavati nemalo brige i posla.

1) Nastao je Isusovački red uslijed protureformativnog pokreta. Ta se protureformacija razvila kao reakcija na Lutherovu reformaciju i nastojala oko prave i istinske reformacije Crkve i crkvenoga života. Pokrenuli su tu protivureformaciju novi crkveni redovi, koji su jedan za drugim nicali: Kapucini (1526.), Milosrdna braća (1540.), Ursulinke (1540.), a najznamenitiji od tih redova jest isusovački, koji je osnovao sv. Ignacije Lojola, a potvrdio ga papa Pavao III. 1540. (Ovi su novi redovi išli za tim, da podignu ugled Crkvi, koji je u posljednje vrijeme znatno stradao.) Pripravljali su se kandidati za isusovački red najprije dugim i stroгим novicijatom, a zatim su mnogo učili (po sedam godina) filozofiju i teologiju i tako su najprije odgojivši sebe bili spremni da djeluju i na druge i da ih odgajaju. Za novicijata ispituje magister novitiorum kandidatove sposobnosti, i to odlučuje o tom, hoće li kandidat biti propovjednik ili ispovjednik ili pedagog ili diplomat ili učenjak itd. Kako im je vladanje bilo viteški otmjeno, a umne sposobnosti velike, susrećemo ih dugo kao diplomate na kraljevskim dvorovima evropskim. Dok su se drugi redovi dali na ovu ili onu granu djelovanja (njegov bolesnika ili odgoju ili slično) obuhvatili su Isusovci čitav ljudski život, zahvatili su sve strane njegove. Svrha im je spasavanje i usavršavanje ljudskih duša, a

Dosad se obično uzimalo, kao da su Isusovci osnovali požešku gimnaziju 1709. No dalje i točnije proučavanje izvora o njenom opstanku upućuje nas, da je ona postala već nešto prije.²⁾ Odmah naime nakon svog dolaska 1699. osnuju Isusovci pripravní razred za 30 učenika, a poučavali su ih o. Marko Stručić i njegov đak — pomoćnik Matija Stručić. Već 1701. spominje se prvi profesor (»primus scholarum professor«) o. Melhior Omerza; dakle je već te godine potreban gimnazijski profesor. U prvi mah nijesu Isusovci imali dovoljan broj lica, da njima snabdijevaju novu svoju požešku gimnaziju, jer u prvom redu moraju popunjavati svojim članovima profesorska mjesta u zagrebačkoj svojoj gimnaziji i u akademijama. Zato vidimo, da 1704. jamačno na njihov poziv dolazi iz Samobora svjetovnjak Gašpar Noršić, koji vrši na gimnaziji požeškoj učiteljsku službu u pripravnom i u I. gimnazijskom razredu, a u II. gimnazijskom razredu obučava profesor o. Grbac. Prema tome ispravno zaključuju Dr. Fancev i Kempf, da prvi početak požeške gimnazije ne pada u 1709. nego deset godina prije, naime u 1699.

1706. pozovu Isusovci u Požežu Tomu Svirčića svjet. svećenika iz Bakra, da vrši službu učitelja na njihovoj maloj gimnaziji, kao što se već nalazi u istoj službi kod njih svećenik Mato Faborović. Ova su dvojica i 1709. počeli obuku kazivom Duha Svetoga. Tada je već gimnazija imala nesamo pripravnu školu, kako su to Isusovci po svom školskom sustavu imali (parviste,

sredstva su im za to misije, propovijed, ispovijed i škola. Ova je bila glavno sredstvo njihova djelovanja i doskora postala njihovom domenom. A došlo je do toga ovako: Lutherovi reformatori i pomagači opazili su, da će onda istom imati pravih pristasa, kad ih sebi odgoje. Zato su odlučili, da se najveći dio zaposjednutih crkvenih imanja imade upotrijebiti za uzdržavanje škola. Škola pak, kakvu je novi vijek preuzeo iz srednjega, bila je u mnogom manjkava i nedostatna. Zato je treba reformirati. Na taj se posao dade kod njemačkih reformatora Melanchton, koji naskoro preuredi protestantske škole tako, da je zadobio naslov »praeceptor Germaniae«. Kod moravske braće javlja se kao reformator školstva Amos Komenski sa svojom »Velikom didaktikom« i steče svjetski glas. U prvi mah su protestantske škole i one »moravske braće« postale bolje od katoličkih. Ali i ove će naći svoje reformatore u Isusovcima. Isusovci su također uvidjeli, da na mladima svijet ostaje, i zato se svom dušom dade na odgoj mladeži, reformiraju brzo katoličke škole, osnivaju pravi tip gimnazije, (gdje se jednako posvećuje pažnja humanim klasičnim jezicima) i realnim disciplinama. Stvore svoju metodiku, koja se u glavnom još i danas nalazi u humanističkim gimnazijama, i tim novim tipom škole preplave ne samo katoličke zemlje, nego ih rašire i po protestantskim, gdje uspješno paralizuju djelovanje reformatorskih protestantskih škola. Njihove su škole postale najbolje i najglasovitije, te ih naskoro brojno (polazi) nesamo katolička mladež, nego i mladež ostalih vjeroispovijesti.

²⁾ Isporedi Kempf, Požege, str. 505. i dalje.

³⁾ Tim se pitanjem sada mnogo zanima g. Julije Kempf, umirovljeni školski nadzornik, a sada načelnik grada Požege, koji je već odavno poznat našoj javnosti po svom djelu »Požege, zemljop. itd.«, kao marljiv i savjestan istraživač izvora za historiju grada Požege i njegove okolice i vrlo plodan sakupljač historijskih priloga. G. je Kempf u najnovije doba sabrao mnogo imena profesora i đaka i neke druge podatke za historiju požeške gimnazije od njena početka pa sve do 1875. godine. Spriječen svojim zvaničnim dužnostima prekinuo je za neko vrijeme taj posao, a sabranu je građu najpripravnije ustupio meni i upunovlastio me, da se s njom služim, i ako još nije štampom objelodanjena. Na ovoj mu usluzi srdačno hvalim, jer mi je time mnogo olakotio ovaj posao, za koji imam razmjerno malo vremena.

deklimiste i minimiste), nego tri razreda gimnazije: I. infima, II. media i III. syntaxis grammatices classis, dakle cijelu malu gimnaziju, jer se spominje, da su rečeni Svirčić i Taborović učili gramatiku i sintaksu, a ta se učila kroz tri razreda niže gimnazije. Dotadanja isusovačka rezidencija postala im je tijesna, i zato oni poslije 1709. ostavljaju »Kamenita vrata« i sele u novu zgradu, što su je podigli na mjestu, gdje se danas nalazi nadbiskupski konvikt. Tu su nastavili svoju gimnaziju s pripravnom školom.

Superiori požeške isusovačke rezidencije, a nakon što se ova 1731. povisila na kolegij, njegovi rektori bili su ujedno i upravitelji odnosno direktori gimnazije. Prvi je superior požeške rezidencije o. Marko Stručić, koji je ujedno i prvi upravitelj požeške gimnazije, ako se uzme, da je gimnazija već 1699. osnovana, ovoga naslijedi 1706. o. Franjo Horvat, 1711. o. Franjo Grošić, 1712. o. Andrija Zanetti, 1714. o. Adam Spingarolli i o. Josip Kraljić, 1722. o. Josip Sagar, a 1724. o. Nikola Genova.

Budući da je nova isusovačka rezidencija na mjestu današnjega nadbiskupskoga konvikta postala pretijesna, počinje superior Genova 1725. graditi novu zgradu istočno od rezidencije na mjestu, gdje je sada samostan ss. milosrdnica. Istodobno su sagradili i crkvu sv. Lovrinca. 1726. bude zgrada dovršena i sad se gimnazija preseli u nju, gdje će i ostati kroz punih 150 godina. Iste se godine uvodi i matica učenika (»Matricula studiosorum Poseganorum«), koja seže sve do 1837./8.).

Od 1709.—1725. nije se na organizaciji i sustavu gimnazije požeške ništa bitna promijenilo. Ona još uvijek ostaje mala gimnazija s pripravnim tečajem i s tri gimnazijalna razreda: I. principistae, II. grammatastae i III. syntaxistae. U pripravnom tečaju i u I. razredu gimnazije obučava jedan, a u II. i III. razr. gimn. drugi učitelj odnosno profesor. Tako sve do 1725. nalazimo u ovoj maloj gimnaziji redovito samo dva učitelja. 1726. povisuje se ova mala gimnazija na veliku, jer dobiva IV. razred, a već slijedeće godine i V. razred (rhetores) tako, da od 1727. dalje pokazuje ovaj naučni zavod ovaj sustav: A. Pripravni tečaj s tri razreda: I. minimistae, II. minores parvistae i III. maiores parvistae i B. Gimnazija s pet razreda: I. principistae, II. grammatastae, III. syntaxistae, IV. poetae i V. rhetores. U IV. i V. razredu gimnazije obučavat će opet jedan nastavnik i tako je broj nastavnika narastao na tri. Budući da Isusovci još nemaju dovoljan broj svojih članova, da ih namjeste u požeškoj gimnaziji, povjeravaju obično pripravni tečaj i prvi gimnazijski razred svjetovnim svećenicima sve do 1735., kad su isusovački nastavnici (magistri) preuzeli svu obuku. — Tako s god. 1725., 1726., 1727. stupa požeška gimnazija u novo razdoblje svoga života, u kojem će razviti veliku djelatnost i ovenčati se velikim uspjesima.

b) Požeška gimnazija od 1727. do ukinuća isusovačkog reda 1773.

Okako proširena gimnazija nastavlja svoj blagosloveni kulturno-prosvjetni rad pod upravom isusovačkih rektora, koji slijede ovim kronološkim redom: Od 1729. o. Franjo Zungo, 1731. o. Jakob Pejačević, 1734. o. Andrija Illia (Ilić), 1736. nalazimo prvi put, da je uprava škole odijeljena od rektora, koji je i onako bio prenatrpan poslovima, i povjerena posebnom nastojniku nauka »praefectus scholae«. Razumije se, da je rektor isusovačkog kolegija

i dalje ostao rektor škole, a prefekt je samo vodio poslove mjesto njega. Prvi je prefekt nauka o. Antun Kanižlić, poznati literat, autor »Sv. Rozalije« i »Kamena pravog smutnje velike«. Kanižlić zadržu službu prefekta i 1737., a 1738. spoji se ona opet s rektoratom u osobi o. Andrije Zambergera. 1741. postu rektorom o. Matija Crnčić, a 1745. o. Baltazar Gregorić, a o. Kanižlić je te godine opet prefekt nauka. 1746. bi rektorom o. Ivan Šimatić, 1747. o. Andrija Zamberger, 1749. o. Ivan Salec, 1750. o. Matija Baxa, 1753. o. Franjo Bradičić, 1757. o. Ivan Galjuff.

Imena su ostalih Isusovaca, koji su bili profesori ili magistri u gimnaziji u ovom razdoblju do osnutka akademije vrlo oskudna, jer ih historija isusovačkog kolegija ne bilježi posebno. Spominju se samo u 1736. o. Ant. Kanižlić, kasniji prefekt, magister Andrija Szalay, kasniji rektor, m. Francisco Bradičić kasniji rektor i m. Josip Mileunović.

Za rektorovanja o. Ivana Galjuffa dobi požeška gimnazija 1759 novu razdiobu razreda, prema kojoj su se razredi nazvali ovako: I. parva, II. principia, III. grammatices IV. syntaxis, V. schola humanitatis (mjesto poesis) i VI. rhetores. Dakle vidimo, da je gimnazija već prije dobila još jedan razred i sad ih ima šest. Tim je sama gimnazija prema isusovačkom školskom sustavu potpuna. Novi nazivi za razrede nijesu ostali dužo, jer već za rektora o. Andrije Szalaya vidimo 1760. prijašnje nazive (I. parva, II. princ., III. gram., IV. synt., V. poesis i VI. rhetores).

Za rektorovanja Szalayeva postigne požeška gimnazija najviši razvoj. — Poznato je, da su Isusovci svojim gimnazijama običavali dodavati filozofske a onda i teološke fakultete i tako osnivati akademije odnosno sveučilišta. To su učinili u Zagrebu, Pečuhu, Pragu, Trnavi i drugdje, a sad 1861. počeu to činiti i u Požegi, pripojivši još iste godine požeškoj gimnaziji prvo godište filozofije, gdje se predavala logika i metafizika. Prvi je profesor ovih disciplina o. Ignacije Marek, a uz njega se još spominju u toj godini sljedeći magistri na gimnaziji: Franjo Codelli za retoriku i poetiku, Andrija Grabar za sintaksu i gramatiku, Matija Ponkl za principia i parva. Vidi se, da se i dalje održao raspored, prema kojem je jedan nastavnik održavao čitavu obuku u dva razreda gimnazije. Na filozofskom i teološkom fakultetu imat će svako godište odnosno tečaj po jednog profesora. — Filozofski je fakultet 1762. dobio drugi tečaj, u kojem se predavala opća i posebna fizika (»physica generalis et particularis«), a tumači ih profesor Marek; dok je predavanje iz logike i metafizike u prvom tečaju preuzeo o. Martin Nabolović. Na gimnaziji pak te godine predaju o. Ivan Stipanović retoriku i poetiku (VI. i V. r.), o. Stjepan Krušec sintaksu i gramatiku (IV. i III. r.) i magister Ivan Nemeth principia i parva (II. i I. r.). Rektor Szalay uvede 1763. i prvi tečaj teološkog fakulteta, u kojem se predaju moralka (»theologia moralis«), a predaje ju o. Marek, kojega je u općoj i posebnoj fizici na filozofskom fakultetu naslijedio spomenuti o. Sabolović, a ovoga u prvom tečaju (u logici i metafizici) nekadanji rektor o. Galjuff. 1764. bi potpuno uvedeno i drugo godište teologije (theologia moralis secundi anni) tako, da je uz šestrazrednu gimnaziju odsad pa sve do ukinuća reda isusovačkog postajala akademija s filozofskim fakultetom s dva i teološkim također s dva tečaja. Obuka dakle u nižoj (»scholae inferiores«), zapravo srednjoj školi, gimnazija traje šest, a na visokim školama (»scholae altiores«) četiri godine.

Tako su kulturni i prosvjetni misijonari Isusovci dali Požegi ne samo za onda potpunu gimnaziju, nego su iz te gimnazije razvili postepeno i filozofsku i teološku akademiju, dakle zapravo sveučilište s dva fakulteta. — Time su Isusovci — Požegi dali više nego drugim gradovima n. pr. Osijeku, gdje su 1766. osnovali gimnaziju, koja se je postepeno razvila samo do četvrtog razreda. — Ova je visoka škola poznata savremenincima pod imenom »Academia Posegana«, ali je u stranom svijetu smatraju i nazivaju sveučilištem. Tako n. pr. Fr. W. Taube: *Historische und geografische Beschreibung des Kšnigr. Slavonien und des Herzog th. Sirmien.* Leipzig. III. str. 27. veli: »Das weitläufige und schon ins Angefallende Jesuiter Collegium mit der Universität ist um 1776. in ein Gymnasium verwandelt worden«. Nakon odlaska Isusovaca nije više bilo akademije, nego osta samo gimnazija sa 6 razreda.

Nakon Szalaya posta 1763. rektorom o. Josip Percaić, a imena ostalih profesora iz te godine su nam već iz prijašnjih poznata, osim magistra Ivana Vitkovića, profesora sint. i gram., i Josip Budaga, prof. princip.

Zanimivo je opaziti, da su profesori gimnazije pratili svoje đake postepeno od najnižih do najviših razreda. Ta se manira održala ispočetka i na akademiji. Tako vidimo oca Mareka, gdje prati svoje slušače od prve godine filozofije sve tamo u teologiju. No odmah iza njega, već 1764. se odustalo od toga i otada unaprijed ne prelaze profesori filozofije s dacima i na teologiju, nego stalno zadržavaju svoje katedre na filozofskom, kao i teolozi profesori na teološkom fakultetu.

Isusovci imaju već više decenija dovoljan broj lica, kojima snabdijevaju požeške škole, i ne trebaju više zvali u pomoć svjetovnih svećenika ni ostalih svjetovnjaka. kako su to morali činiti prije 1735. Mnogi su od ovih profesora počeli svoj rad u gimnaziji, a onda su postajali profesori ili filozofskog ili teološkog fakulteta ili napokon i rektorima. Nekoji su se od njih odlikovali plodnim literarnim radom. Ovdje ćemo napose spomenuti samo Franju Ksavera Pejačevića. (O Kanžiču smo već gore govorili).

Franjo Ksaver Pejačević, barun Virovitički, rodio se u Osijeku 1712., stupio u red isusovački 1728., gdje je postigao svoju karijeru. Bio je profesor sveučilišta u Trnavi, Zagrebu, Ljubljani, Linzu, Beču. Gracu, a rektor u Zagrebu, Pečuhu i napokon u Požegi. Napisao je više teoloških djela, ali je **zadužio i historiografiju južnih Slavena djelom.** »*Historia Serviae sen colloquia XIII. de statu regni et religionis Serviae* (Kaloža 1799.) Umro je 1781. u Požegi kao opat petrovaradinski.

Iz svega se vidi, da povijest požeške gimnazije ne ostaje samo unutar gimnazijskih zidova, nego je njena povijest ujedno dio povijesti grada Požege, a preko ovoega i dio kulturne historije slavonske. Stoga gledišta valja povijest ovoega zavoda promatrati, jer se ne samo na taj način može ta povijest ispravno razumijevati i shvatiti.

Isusovci su svojom gimnazijom učinili Požegu nesamo prvim gradom u Slavoniji, nego i jakim kulturnim centrom, kamo će se stjecati najbolji i najveći umovi slavonski. Po isusovačkim školama postaje Požega — slavonskom Atenom.

Sve se ovo nas ugodno doima, mi se svega toga nekim posebno ugodnim nijetetom siećamo, veselimo se uspjehu Isusovaca i kod toga se čudimo,

kako su razmjeno brzo i sigurno dolazili do divnih rezultata svoga naučnoga rada. Što ih dovodi do tih uspjeha? Što drugo, ako ne njihova solidna spremnost i sposobnost za sve. Isusovci znadu svaku stvar prozreti u njenu bit, brzo razluče i razaberu, koliko ima u stvarima dobra, a koliko manjkavosti. Velikoj njihovoj teoretskoj obrazovanosti jednako odgovara praktički duh, koji se vrlo lako akomodira novim prilikama, a ne zastrašuje se niti iznenaduje novim događajima. Ovaj je njihov praktični i prilagodljivi duh razlogom, da su uvijek znali od staroga zadržati ono, što je dobro; ako su pak u novom našli što dobro, brzo su prihvatili.

Isusovci, koji su u posljednjem deceniju velikim marom i nastojanjem podigli svoju gimnaziju i akademiju do najljepšega cvatjanja, nijesu mogli da se dugo vesele plodovima svoga mučnoga rada, jer je papa Klement XIV. svojom bulom »Dominus ad Redemptor« od 29. VIII. 1773. ukinuo Družbu Isusovu u našim zemljama. I sad Isusovci, koji se i onako po ustanovama svoga reda bezuvjetno pokoravaju papi, ostave Požeđu.

MEHANIČKA PSIHOLOGIJA.

Što je to?

To je psihologija, koja tvrdi, da možemo rezanjem moždana rezati i dušu. Ona tumači sve životinjsko i čovječje gibanje pomoću fizikalnih i hemičkih sila. Kako? Ona veli: Ako oduzmemo žabi mozak iz glave i ostavimo joj moždinu u hrptenjači, te namažemo kiselinom koje mjesto na hrptenjači, to će ona nogom pokušati da odstrani tu kiselinu (refleksno gibanje). Nešto je slična kod čovjekova gibanja; samo su kod hotimičnih gibanja potrebna uz subkortikalna i kortikalna središta na kori velikih moždana. Isto tako, kada se dijete opeče na vatri, moždana se kora kasnije sama giblje i na sami pogled i odalečuje ruku, da se opet ne opeče. Naše je tijelo dakle kao i životinjsko samo automat.

Je li to ispravno?

Hans Driesch niječe; s njime i drugi. Dr. Karl Jellinek, profesor na tehnicu u Danzigu, pobija vrlo zgodno mehanično stanovište. Iznijet ćemo glavne poteze iz njegovoga djela »Das Weltengeheimnis« (2. iz. 1921). Tu je on usvojio dokaze, koje ima i E. Becher u svojoj knjizi »Gehirn u. Seele« (1911). Mehanička psihologija ne može da protumači pravo ni refleksno gibanje, a još manje hotimično.

Kritika mehaničke psihologije.

Ugledao sam n. pr. prvi put spomenik Jelačića bana u Zagrebu. Pri tom sam osjetio više podražaja u mnogim elementima na mrežnici; te podražaje prenose živčane žilice u optičko središte moždana. Svakom elementu ili štapiću u mrežnici odgovara neko mjesto u optičkom središtu. Ali ti istovremeni podražaji treba da